



İbrâhim Paşa  
Camii –  
Eminönü /  
İstanbul

biçimiyle aslına uygun olarak yapıldığı söylenemez. Giriş sivri kemerli bir niş içinde açılmış, çift renkte taşlardan yayvan kemerli bir kapı halindedir. Her iki kemerin arasındaki alınlıkta toplam yedi satırlık iki kitâbe zarif bir kemer çerçevesinin içinde, ikincisi, her satırın kartuşunun uçları mızrak başı gibi bezenmiş olarak yer alır. İçeride girişin hemen yanında sağda duvar kalınlığı içindeki bir merdiven son tamerde ihya edilen ve altı direğe oturan mahfile çıkışı sağlar. Minare girişi de içeriden ve sağ köşedendir. Caminin bütün cephelerinde altı üstlü iki sıra pencere yer alır. Bunlardan altta olanlar sivri boşaltma (tahfif) kemeri altında dikdörtgen mermer söveli, üsttekiler sivri kemerlidir. Minare ise kürsüden itibaren pahlı olarak kesme taştan inşa edilmiştir. Gövdeye geçiş, XV. yüzyıldaki usule uygun biçimde yayvan baklavalarla sağlanmıştır. Klasik dönem estetiğine uygun kalın ve pahlı bir gövdeye sahip minarenin şerefe çıkmaları geniş mukarnaslardır. Daha yukarı bölümler ise geç devirde yapılmıştır. Caminin bütün donanım unsurları, ahşapları ve iç döşemesi tamamıyla son tamer aittir.

Caminin sağ yan tarafında bulunması gereken medreseden bugün görünürde hiçbir iz kalmamıştır. Ancak eski İstanbul haritalarından yeri ve ana çizgileri öğrenilmektedir. Aydın Yüksel'in tesbitine göre 24 x 27 m. ölçülerinde ve on hücreli olarak tahmin edilmiştir. Vakfiyede adı geçen sıbyan mektebinin nerede olduğuna dair bilgi yoktur. Eskiden camiyle medreseyi çeviren ve daha sonra çok bozulan avlu duvarı kenarında belki de burada girişin yanındaki kitâbesiz çeşmenin üstünde bulunuyordu. İstanbul sıbyan mekteplerine dair 1923-1928 yılları arasında düzenlendiği anlaşılan listede arsa halinde

olanlar bile anıldığına göre İbrâhim Paşa Mektebi'nin çok daha önceleri yok olduğu sonucuna varmak mümkündür.

İbrâhim Paşa Külliyesi'nin hamamı Şehzadebaşı civarında Mimar Ayas Camii yakınında yapılmıştı. Kâgır büyük bir yapı olan bu çift hamam, şehir plancısı Henri Prost'un Bozdoğan Kemerli'nin görüntüsünü ortaya çıkarmak için açtığı Atatürk bulvarının tam üstüne isabet ettiğinden 1940'larda hiçbir izi kalmayacak şekilde yıktırılmış, Heinrich Glück'ün 1917'de çizdiği plan tek belge olarak kalmıştır. Yeri hemen hemen İstanbul Belediye Sarayı hizasında büyük kavşak, yoncalar ve alt geçide isabet eder. İki kısmı yan yana bitişik olan hamamın bütün cephesinin dıştan uzunluğu 27 metreyi buluyordu. Ortasında şadırvan olan erkekler kısmı soyunmalığı büyük bir kubbe ile örtülmüş olup içinde çepeçevre sekiz ahşap direğe oturan sayeban vardı. İlik-

lık iki kemerle ayrılan üç bölüm halinde idi. Ortadaki kubbeli, yanlardakiler ise tromplar üzerine yarım kubbeli yapılmıştır. İki yanlardaki kubbeli küçük mekânların birinin helâ, diğerinin de usturalık olması gerekir. Sıcaklığa aynı plandaki iki halvet hüccesi açılıyordu. Bundan hamamın "E" tipinde olduğu anlaşılmaktadır (bk. HAMAM). Bitişikteki kadınlar kısmının soyunma yeri de diğerinin ölçülerindeydi. Fakat ılıkık daha kısa tutularak orta bölümü bir manastır tonozu ile örtülmüştü. Solda bulunan kubbeli mekân ise erkekler kısmına aitti. Sıcaklık ve çift halvetler, Glück'ün tahminine göre erkekler kısmındakinin benzeri olmakla beraber sıcaklığın yanındaki bir kemerle ayrılmış kare planlı ve çapraz tonozlu iki mekânın ne işe yaradığı bilinmemektedir.

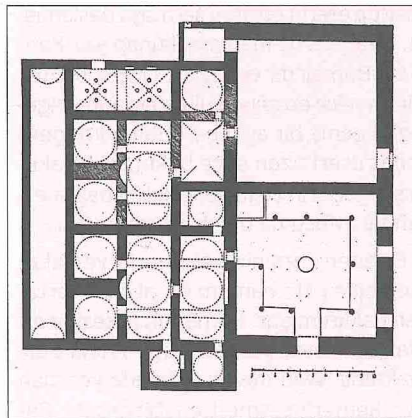
#### BİBLİYOGRAFYA :

*İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546)*, s. 82-84, nr. 32; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 307; II, 10; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cavâmi*, I, 26-27; a.e: *Camilerimiz Ansiklopedisi* (haz. İhsan Erzi), I, 60; E. Oberhummer, *Konstantinopel unter Sultan Süleyman*, München 1902; H. Glück, *Probleme des Wölbungsbaues I: Die Bäder Konstantinopels*, Wien 1921, s. 142, nr. 24, 159; Danişmend, *Kronoloji*, I, 407, 429, 493; A. M. Schneider, "Mauern und Tore am Goldenen Horn ...", *Nachrichten der Akademie in Göttingen-Phil-Hist. Klasse*, Göttingen 1950, s. 89, nr. 21; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, I, 88; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ankara 1974, s. 100-106; a.mlf., "Çandarlı'lar", *İA*, III, 355; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 227-231, rs. 342-345, şekil 76-77; *Eminönü Camileri* (nşr. Eminönü Müftülüğü), İstanbul 1987, s. 24-25; Mehmet Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, İstanbul 1995, s. 188-189; F. Taeschner, "Die Vezirfamilie der Candarlyzade (14-15. Jhdt.) und ihre denkmäler", *Isl.*, XVIII (1929), s. 108-109; Mübahat Kütükoğlu, "1869'da Faal İstanbul Medresele-ri", *TED*, sy. 7-8 (1976-77), s. 337-339.



SEMAVİ EYİCE

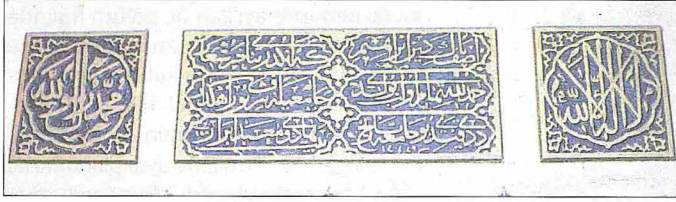
İbrâhim Paşa Hamamı'nın planı (Glück, şekil 105)



#### İBRÂHİM PAŞA KÜLLİYESİ

İstanbul'da XVI. yüzyılda  
Mimar Sinan tarafından  
inşa edilmiş külliye.

Silivrikapı semtinde yer alan külliye aslında cami, açık türbe, hamam, mektep ve çeşmeden oluşan bir manzumedir. Yapılardan hamam ve mektep yıkılmış olup günümüze gelmemiştir. Avlu kapılarından ikisiyle caminin cümle kapısı üstündeki tarih kitâbelerine göre mâbed 958 (1551) yılında yapılmıştır. Kurucusu, Ka-

İbrâhim Paşa  
Camii'nin  
kitâbesi

nûnî Sultan Süleyman devrinde Anadolu beylerbeyi ve kubbe veziri olan Hadım veya Tavâşi lakabı ile meşhur İbrâhim Paşa'dır. Mimar Sinan'ın eserlerini bildiren tezkiirelerde adı açık şekilde belirtildiğine göre külliye bu mimarın yapılarındandır. 1648 ve 1754 depremlerinde cami büyük zarar görmüş, bu arada minaresi yıkılmışsa da müezzin mahfelinde kayıtlı 1177 (1763-64) tarihinden anlaşıldığına göre az sonra onarılmıştır. Son olarak 1933-1944 yılları arasında tamir edilen cami yeniden onarıma muhtaç hâle gelmiştir.

Geniş bir sahayı çevreleyen avlu duvarının içinde yer alan cami muntazam kesme köfeki taş ve tuğla dizileriyle inşa edilmiştir. Yalnızca son cemaat yerine bakan cephe ile minare kesme taşandır. Yapının önünde beş bölümlü bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Baklavalı ve mukarnaslı başlıklara sahip mermer sütunların taşıdığı sivri kemerlere oturan kubbelerden ortadaki daha yüksektir. Mukarnaslı tromplu geçişlere sahip bu kubbe dışındakilerde geçişler pandantiflidir. Üç yönde yanlara doğru genişleyen esas mekânın üzeri, içleri istirdiye kabuğu şeklinde düzenlenen tromplarla geçişi sağlanan tek kubbe ile örtülüdür. Mekânı genişletmek ve aynı zamanda tek kubbenin baskısını karşılayabilmek için giriş duvarının iç tarafı ile iki yan duvarda, ileri taşan pâyeler arasında küçük bölmeler meydana getirilmiştir. Cami, Türk dinî mimarisinde basit ve iddiasız bir tipin temsilcisi olmakla beraber âhenli

nisbetleri, sade ve sakın çizgileriyle güzel ve zarif bir eserdir. Mimarının kimliği araştırmacılarca önceleri tartışılmakla beraber artık Sinan'ın eseri olduğu kesinleşen Fatih semtindeki Bâli Paşa Camii, pandantifli üst yapı sistemiyle farklılık gösterse de mahfili taşıyan payandaların arasında yer alan derin nişlerin iç mekân katkısı açısından bu camiye bir örnek durumundadır. İbrâhim Paşa Camii, mimarisinin sadeliği yanında ölçülü ve zevkli bir süsleme ile tezyin edilmiştir. Stalaktitli muhteşem bir kapı nişinin içindeki cümle kapısının geçmeli ve sedef kakmalı kapı kanatları, XVI. yüzyıl Türk ağaç işçiliğinin güzel ve değerli örneklerindendir. Son cemaat yeri pencereleri üstünde ve mihrap alınlığında ise Türk çini sanatının parlak çağına işaret eden, ender rastlanır özelliklere sahip çini panolar bulunmaktadır. Ancak batı bölümünde, camiye açılan pencere üzerinde bulunması gereken çini alınlık bugün yerinde değildir. Bu pano, İstanbul'da Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi'nde bulunmaktadır. Günümüzde son cemaat yerinin revakları alüminyum doğrama ile kapatılmış ve bir yanı kadınlar mahfili, bir yanı da Kur'an kursu olarak kullanılmaktadır. Mermerden işlenmiş olan müezzin mahfeliyle minber de taş oyma işçiliğinin güzel örnekleridir.

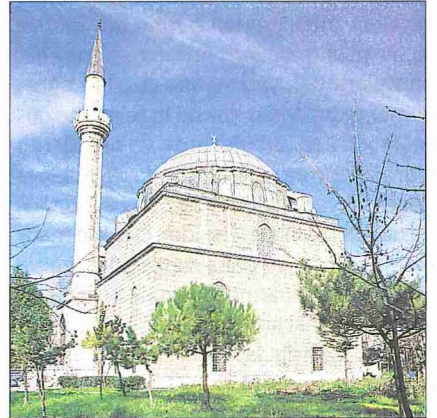
Caminin yanında olan kurucusunun türbesi zamanla yıkıldığından yetersiz bir tamir görmüştür. İçindeki lahdin taşlarının da kitâbe bulunmamaktadır. Hazîredeki mezarların en eskisi 1148 (1735) tarihli olduğuna göre bunlar nisbeten geç bir devirde eserin etrafını sarmaya başlamıştır. Kitâbelerde mahlası okunan şair Kandî ise Bursalı'dır ve 962'de (1555) ölmüştür. Evvelce etrafında ulu ağaçların gölgelediği geniş bir avlu bulunan bu değerli sanat eseri uzun süre bakımsız bırakılmış, ağaçların çoğu kesildikten başka etrafı ve avlusu da binalarla sarılmıştır.

Eskiden caminin yakınında yer alan mekteple çifte hamam da yıkılarak ortadan kaldırılmıştır. Hamamın köşesine ait ufak bir duvar parçası bugün hâlâ durmaktadır. Avlu duvarı üzerinde yer alan sivri kemerli çeşme ise kitâbesizdir. Ca-

minin, Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde 968 (1561) yılına ait uzun bir vakfiyesi vardır ki bundan eserin etrafındaki binalar ve evkafı hakkında geniş bilgi edinmek mümkün olmaktadır. Bu vakfiyeden, İbrâhim Paşa'nın Esekapısı (İsakapısı) denilen yerde bir mescid, medrese ve mektepten ibaret diğer bir küçük külliyesiyle Davutpaşa semtinde bir mektebi ve Yenikapı dışında bir kuyusu olduğu öğrenilmektedir. Bütün bu hayratının bakımı için İbrâhim Paşa Rumeli'de pek çok akar ve yer vakfetmiştir.

İbrâhim Paşa camisinin yanına veya yakınına bir medrese yaptırmamış, bunu şehrin başka bir köşesinde kurdurmayı tercih ederek Cerrahpaşa semtinde, İsakapısı denilen yerdeki bir Bizans şapelî harabesinin yanını uygun görmüştür. Çok harap durumdaki şapelî mescid haline getirilirken yine Mimar Sinan tarafından buraya arazinin topografya özelliklerine çok güzel uyan ufak fakat zarif bir medrese inşa edilmiştir. İtinalı taş ve tuğla işçiliğine, planının değişik düzenine ve dersane kısmındaki alçı kabartma süslerine rağmen 1894 depreminden sonra kendi haline bırakılan bu sanat eseri günümüzde çok harap durumdadır. Yanındaki Bi-

İbrâhim Paşa Camii ve içinden bir görünüş - Silivrikapı / İstanbul



İbrâhim Paşa'nın açık türbesi





İbrâhim Paşa Camii'nin son cemaat yerindeki çini pencere alınlıklarından biri

zans şapelinden çevrilmiş mescidin ise artık sadece iki duvarı kalmıştır.

#### BİBLİYOGRAFYA :

Sâî, *Tezkiretül'-lebnîye*, s. 25, 75; Ayvansarâ-yî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 29; a.e.: *Camilerimiz Ansiklopedisi* (haz. İhsan Erzi), İstanbul 1987, I, 62-64; İbrahim Hakkı Konyalı, *Mimar Koca Sinan'ın Eserleri*, İstanbul 1950, s. 92-107; Ap-tullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 92-94, 279, 323, 390; a.mlf., "Mimar Sinan'ın Camileri", *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri* (ed. Sadi Bayram), İstanbul 1988, I, 194; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, New York 1987, s. 243-244; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1987, I, 75; Fâtih Câ-mileri ve Diğer Târihi Eserler (haz. Fatih Müftü-lüğü), İstanbul 1991, s. 112-113; Mehmet Ner-mi Haskan, *İstanbul Hamamları*, İstanbul 1995, s. 190-191; M. Baha Tanman, "Osmanlı Dönemi Eserleri: Hadım İbrahim Paşa Camii", *Fotoğraf-larla Fatih Anıtları* (haz. Fatih Belediyesi), İstan-bul, ts., s. 81; Abdülkadir Erdoğan, "Silivrika-pı'da Hadım İbrahim Paşa Camii", *VD*, I (1938), s. 29-33; A. Süheyl Ünver, "İstanbul Yedinci Te-pe Hamamlarına Dair Bazı Notlar", a.e., II (1942), s. 247-248; Şerare Yetkin, "Hadım İbrahim Pa-şa Camii Çinileri", *İlgi*, sy. 45, İstanbul 1986, s. 22-26; a.mlf., "İstanbul'da Silivrikapı'daki Ha-dım İbrahim Paşa Camii'nin Çinilerindeki Özel-likler", *STY*, sy. 13 (1988), s. 199-211; Tarkan Ok-çuoğlu, "Hadım İbrahim Paşa Camii", *DBİst.A*, III, 490-491.



SEMAVİ EYİCE

## İBRÂHİM PAŞA KÜLLİYESİ

İstanbul'da  
XVIII. yüzyıl başlarında  
yapılmış külliye.

Beyazıt'taki İstanbul Üniversitesi merkez binasının Vefa yönüne açılan ve eski-den Harem Kapısı olarak adlandırılan avlu kapısının karşısındaki köşe başında İstan-bul Üniversitesi Kütüphanesi bitişigindedir. Caminin önünde ve yanında munta-zam bir duvarla çevrilmiş geniş bir hazi-resi vardır.

Bâni Hacı İbrâhim Paşa, Güney Yuna-nistan'da Mora'nın beylerbeyilik merkezi olan Tripoliça'da doğdu. Babası Selim b. Hüseyin Efendi'dir. Küçük yaşta İstanbul'a gelip çırak olarak matbah-ı âmireye girdi-ginden "Aşçı" lakabını almıştır. Önce Sad-razam Çorlulu Ali Paşa'nın hizmetine gi-rerek onun kethüdâlığını yaptı, 12 Rama-zan 1118'de (18 Aralık 1706) vezirlik pâ-yesiyle kaptân-ı deryâliğa yükseldi. İki yıl sonra azledilen İbrâhim Paşa 1125'te (1713) affa uğrayarak çeşitli görevler üst-lendi, Mısır valisi oldu, bir ara ikinci defa kaptân-ı deryâliğa getirildi, Trabzon vali-liği, Azak ve Kandiye muhafızlıklarında bulundu. Bu son görevi sırasında vefat ederek Kandiye'de yaptırmış olduğu sıb-yan mektebinin yanına defnedildi (1138/ 1725-26).

İbrâhim Paşa'nın, biri henüz Çorlulu Ali Paşa'nın kethüdâsı olduğu sırada 25 Mu-harrem 1118'de (9 Mayıs 1706), diğeri ise kaptân-ı deryâliğa yükseldikten sonra Muharrem 1120'de (Mart 1708) düzen-lenmiş iki vakfiyesi vardır. Vakfiyelerin il-kindin, o sırada henüz kethüdâ olan İb-râhim Ağa'nın İstanbul'un çeşitli mahal-lerindeki mülklerinin gelirlerini Sultan Ah-med Camii dersiâmi olan hocaya, Mah-mud Paşa Camii vâizi şeyhe ve kayyûmu-na, Hoca Paşa Camii şeyhülkurrâsına tah-sis ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca kendi

adına da bir sıbyan mektebi yaptırmayı tasarlayarak hizmetlileri için gelir ayır-mıştır. Fakat 18 Aralık 1706'da kaptan-ı deryâ olduktan sonra çıktığı deniz sefer-lerinden başarılı dönünce serveti artmış ve bir sıbyan mektebiyle yetinmeyerek cami, sebil, aşhane ve hamam inşa etti-rip küçük bir külliye meydana getirmiş, burada kendisi için bir de türbe yaptır-mayı düşünmüştür. Bu ikinci vakfiyede, gelirleri hayratına ayrılmış olarak İstan-bul'un çeşitli mahallelerinde, Galata'da, Beşiktaş'ta, Kasımpaşa'da, Sakız adasın-da, İzmir'de, İstanköy ve Rodos adaları ile Kal'a-i Sultâniyye'de ve Eskişehir'in Hasö-yük karyesinde çok sayıda ev, bahçe, dük-kân, hamam, mahzen, değirmen, su ku-yusu, su dolabı ve arsadaki mülkleri ya-zılmış; bütün gelirlerin Beyazıt'taki cami, sebil ve sıbyan mektebindeki hizmetli-lere verilmesi şart koşulmuştur. Pek bü-yük olmayan camide imam, vâiz, şeyhül-kurrâ dışında altı hâfızın ve dört müez-zinin de görevlendirilmesi kadronun ne kadar geniş tutulduğunu gösterir. Aynı vakfiyede yer alan, cami etrafındaki so-kakların kaldırım tamiri için senede 1000 akçe ayrılması ile borcundan dolayı hap-se giren müslümanlara yine yılda 1000 akçe sadaka verilmesi hükmü ilgi çekici-dir.

Cami. Etrafını camiyle aynı teknikte taş ve tuğladan karma olarak yaptırılan pencereli bir avlu duvarının çevirdiği İb-râhim Paşa Camii, Beyazıt'tan Süleyma-niye'ye giden ana cadde ile (eski Takvim-hâne, şimdi Besimömerpaşa caddesi) Vez-neciler'e inen Kaptanpaşa sokağının (şim-di Ümityaşardoğanay sokağı) birleştiği kö-şede inşa edilmiştir. Sebilin altında ve Kaptanpaşa sokağı üzerinde, duvarın de-vamında sıbyan mektebinden kalan alt bölüm mevcuttur. Takvimhâne caddesi üzerinde ve şimdi İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin olduğu yerde ise bugün hiçbir izi kalmayan hamam bulunuyordu. İbrâhim Paşa Külliyesi'nin merkezini teş-kil eden cami, caddeye nazaran şevli du-ran ve XVIII. yüzyılda çok kullanılan mun-tazam diziler halinde kesme taş ve tuğ-ladan karma teknikte yapılmış dikdört-gen planlı, yaklaşık 14 x 17 m. ölçülerinde iddiasız bir yapıdır. Esasında çatının üstü kurşun kaplıken burası kütüphanenin okuma salonu haline getirildiğinde kire-mitle örtülmüştür. Minare ise taştan olup geç bir döneme aittir. Kapısı üstündeki sülüs hatlı Arapça üç satırlık kitâbede yapının 1119 Zilhiccesinde (Şubat- Mart 1708) tamamlandığı bildirilir.

İbrâhim Paşa Camii – Beyazıt / İstanbul

